

Öğeleri Arasındaki Semantik İlişki Bakımından Arapçada İsim Tamlamaları

Arabic Construct Phrase in terms of Semantic Relationship
between their Elements

İbrahim FİDAN

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve
Belagati Anabilim Dalı

Dr. Lecturer, Ankara University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language
and Rhetoric, Ankara / Turkey
ibrahimfidani@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6256-7286

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 7 Ekim / October 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Mart / March 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

DOI: 10.29288/ilted.630641

Atıf / Citation: Fidan, İbrahim. “Öğeleri Arasındaki Semantik İlişki Bakımından Arapçada İsim Tamlamaları / Arabic Construct Phrase in terms of Semantic Relationship between their Elements”. *ilted: ilahiyat tetkikleri dergisi / journal of ilahiyat researches* 53 (Haziran / June 2020/1), 213-236. doi: 10.29288/ilted.630641

İntihal: Bu makale, özel bir yazılımca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | <mailto:ilahiyatdergi@atauni.edu.tr>

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Arapçada kelimelerin bir araya gelişi belli bir düzen içerisinde gerçekleşir. Çoğunlukla terkib olarak adlandırılan bu kombinasyonda ögeler arası anlam ilişkileri genellikle basittir. İzâfet terkibi olarak adlandırılan isim tamlamasında ise kompleks ama bir o kadar da zengin anlam ilişkisi mevcuttur. Meselelerin i'râb eksenli değerlendirildiği geleneksel nahiv anlayışında ögeler arasındaki anlam ilişkisine dair nüve niteliğinde değerlendirmeler mevcutsa da daha çok ta'rîf-tahsis ve âmil-ma'mûl ilişkileri öne çıkarılmaktadır. Konuyu arzu edilen düzeyde ele alan modern çalışmaların sayısı son derece az olup bunlar geliştirilmeye müsaittir. Meseleye katkı sunmayı amaçlayan bu çalışmada konuyla ilgili geleneksel bakış açısı betimleyici bir yaklaşımla ortaya konmuş ve Arap yazılı kültüründeki isim tamlaması örnekleri tümevarım yöntemi ile incelenerek tamlamanın ögeleri arasındaki ilişkilere dair tespitlerde bulunulmuştur. On beş ilişkinin irdelendiği bu çalışma Arapçada isim tamlamalarının belli formel kalıpların ötesinde zengin bir anlam dünyasını barındırdığı ve dildeki iletişim işlevinin daha sağlam bir zeminde gerçekleşmesi adına bu ilişki ağının çözümlenmesinin önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Nahiv, Terkib, İzâfet, Muzâf, Muzâfun İlayh.

Abstract

The combination of words in Arabic occur in a certain order. In this combination, which is called tarkib, the relationships between the nouns are generally simple. However, there is a complex but also rich semantic relationship in the construct phrase. In the traditional syntax approach, where the issue is evaluated on the basis of i'râb, there are brief evaluations of the semantic relationship between nouns, but the emphasis is on the relations of ta'rîf-tahsis and âmil-ma'mûl. Modern studies examining the relationship between the nouns of construct phrases are also very few at the desired level. This study aims to contribute to the scientific background in this field. In this context, first of all, the traditional point of view has been revealed by descriptive method. Then, examples of construct phrase in Arabic written culture were examined and determinations were made about the relations between the nouns of construction by induction method.

Keywords: Arabic Language, Syntax, Tarkib, İdâfah, al-Muḍâf, al-Muḍâf ilayhi.

Extended Summary

There are complex but rich semantic relationships between the nouns of the construct phrase, which are referred to as tarkib al-idâfa in Arabic. In this context, Arab linguists provided basic information about the semantic relationships between the nouns in an Arabic construct phrase. However, if the use of idâfa in the Arabic written culture is examined, it is understood that the semantic relationships between the nouns of a construct phrase are more detailed and deeper than the information provided by them in this regard. In this study, which aims to contribute to the subject, fifteen semantic relationships were determined between the nouns of the construct phrases. The evaluations by Arab linguists were also used to determine these relationships. 1. Ownership Relationship: In this category, the second term of idâfa, al-muḍâf ilayh, is the owner of the first, al-muḍâf. For example, when you say مال زَيْدٍ وَأَرْضُهُ (Zayd's property and land), you state that Zeyd owns the property and land. 2. İktişâş Relationship: In this type of construct, there is a state of belonging which is not based on property between the nouns of the idâfa. Or by this is meant that something is pertaining to something else. For example, in the سَرْجُ الحِصَانِ (the saddle of the horse) tarkib, the saddle is associated with the horse. Here, the saddle belongs to the horse, but the horse does not own the saddle. 3. Part-Whole Relationship: In this kind of structure, the first term of idâfa, al-muḍâf, is part of the second term, al-muḍâf ilayh. For example, there is such a relation between the nouns in عَيْنُ زَيْدٍ (the eye of Zayd) structure. 4. Substance-Product Relationship: Here the second noun of the structure, is the type or substance of the first. For example, when you say سَوَارٌ ذَهَبٍ (gold bracelet), it is

understood that the bracelet is made of gold. 5. Time Relationship: In this type, the second noun is a word that refers to time, and the structure of *iḍāfa* provides a time relationship between the nouns. In the *مَعْرَكَةُ الصَّبَاحِ* (war in the morning) structure, there is a time relationship between the nouns that make up the construct phrase. In this way, we understand that the war took place in the morning. 6. Place Relationship: In this category, the second noun of the construct phrase, *al-muḍāf ilayh*, is the place where the first occurs at. For example, in the *حُسَيْنٌ شَهِيدٌ كَرْبَلَاءَ* (Huseyn is Karbalā's martyr) sentence, the *شَهِيدٌ كَرْبَلَاءَ* (Karbalā's martyr) construct explains that the place where Huseyn was martyred was Karbalā. 7. Agent Relationship: Here, the first noun of *iḍāfa* is *al-maṣḍar* in terms of word structure and the second noun is the agent of the verbal meaning that the *al-maṣḍar* contains. For example, the *وَتَوْبُ الْأَسَدِ* (leap of a lion) structure is a construct phrase. The first word, *وَتَوْبُ* (leap), is *al-maṣḍar* and it expresses an action. The agent of this action is the *الْأَسَدِ* (lion), *al-muḍāf ilayh*. 8. Object Relationship: In this category, the first noun of the construct phrase, *al-muḍāf*, is *al-maṣḍar* or *ism al-fā'il* (active participle). The second noun, *al-muḍāf ilayh*, is the *al-maf'ul bihī* (the object) and it is affected by the verbal meaning in the first. For example, the *تَحْقِيقُ الْعَدَالَةِ* (securing of justice) expression is a *iḍāfa* construct. Here, the first noun, *تَحْقِيقُ* (securing), is *al-maṣḍar* and the second, *الْعَدَالَةِ* (justice), is *al-maf'ul bihī* of it in terms of meaning. 9. Adjective Relationship: This takes place in two ways, either the first noun, *al-muḍāf*, is an adjective of the second, or the second noun, *al-muḍāf ilayh*, is an adjective of the second. For example, the *كِرَامُ النَّاسِ* (respectable people) structure is a construct phrase in arabic. Here, it can be said that the first noun is an adjective for the second noun. Therefore, there is no difference in meaning between this structure and the *النَّاسُ الْكِرَامُ* adjective structure. 10. Similarity Relationship: In this type, there is a similarity relationship between the nouns of the structure. The second noun of the construct phrase is *the likened-to* and the first is *the likened*. For example, the *لَوْلُو الدَّمْعِ* (pearl-like tear) structure is an construct phrase in arabic. Here, it is explained that the tears are like pearls. 11. Metaphor Relationship: There are many examples of this in the Arabic language. Expressions such as *لِسَانُ الْحَالِ* (body language), *أَسْنَانُ الْمَشْطِ* (teeth of the comb) and *أُذُنُ الْحَائِطِ* (ears of the wall) are just a few of them. 12. Temporary Situation Relationship: Here, there is an ownership relationship between the nouns. However, this is an expression of a temporary situation, not a true ownership relationship. In the sentence *لَقِيتُهُ فِي طَرِيقِي* (I met him on my way), the structure *طَرِيقِي* (my way) is a construct phrase. However, it cannot be said that the speaker is the owner of the road or the road belongs to him. The connection of the road with this person is due to its presence on the road, which is a temporary situation. 13. Name Relationship: In this category, the second noun is the name of the first. For example, the *يَوْمَ الْجُمُعَةِ* (Friday) structure is a noun phrase in Arabic. The second noun, *الْجُمُعَةِ* (Friday), is the name of the first noun, *يَوْمٌ* (day). 14. Quantity Relationship: In this category, the first noun describes the number, weight, or volume of the second noun. In the *عَشْرَةُ أَيَّامٍ* (ten days) and *صَنْدُوقُ تَفَاحٍ* (a crate of apples) examples, there is a quantity relationship between the nouns of *tarkīb*. 15. Purpose Relationship: In this type, the second noun explains the purpose of the first. For example, the *لِجَنَّةِ التَّحْقِيقِ* (the commission of investigation) structure is a construct phrase, and in this example the second noun describes the purpose of creating the first.

GİRİŞ

Temel amacı iletişim olan dilde kelimelerin bir araya gelişi rastgele değil belli bir düzen içerisinde gerçekleşir. Arapçada iki veya daha fazla kelimeyi kural dâhilinde bir araya getirmeye terkîb, bu şekilde oluşan yapıya da mürekkeb adı verilir. Bu yapılar, terkîbin ögeleri arasındaki gramer ve anlam ilişkisi bakımından çeşitli kategorilere ayrılır. Örneğin *حَضَرَ الطَّالِبُ* (öğrenci geldi) cümlesinde olduğu gibi terkîbin ögeleri arasında bir isnâd ilişkisi varsa buna isnâd terkîbi (*المُرَكَّبُ الإسْنَادِيُّ*) denir. *الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ* (çalışkan öğrenci) örneğindeki gibi ikinci öge birinciye niteleyerek on-

daki anlamın genelliğini sınırılıyorsa buna sıfat terkîbi (المُرَكَّبُ التَّوْصِيفِيّ) adı verilir.¹ Türkçe’de ad tamlaması olarak bilinen² yapının da Arap dilinde bir terkîb türü olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Zira izâfet terkîbi (المُرَكَّبُ الْإِضَافِيّ) adı verilen bu yapıların iki veya daha fazla kelimedenden oluştuğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra bir tür biçimsel türetme çeşidi olarak görülen³ izâfet terkîbi, her ne kadar oluşumu için cümleye ihtiyaç duymasa da genel olarak cümle öğeleri arasındaki gramatik ilişkilerden biri olarak zikredilmiştir.⁴

Bir terkîb türü olan sıfat tamlamalarında öğeler arasındaki anlam ilişkisi basit iken izâfet terkîbinde kompleks bir irtibat göze çarpmaktadır. Örneğin الطَّالِبُ الْمُجْتَهِدُ (çalışkan öğrenci) ifadesi bir sıfat tamlaması olup ikinci öge olan الْمُجْتَهِدُ (çalışkan) lafzı birinciye nitelemektedir. Neredeyse diğer bütün sıfat tamlaması örneklerinde de aynı ilişki söz konusudur. Fakat isim tamlaması böyle değildir. Örneğin فَايْذَةُ عِلْمٍ (nahiv ilminin faydası dili hatadan korumaktır) cümlesindeki عِلْمِ النَّحْوِ (nahiv ilmi) ve عِصْمَةُ اللِّسَانِ (dili korumak) isim tamlamaları incelendiğinde tamlamanın öğeleri arasındaki ilişkinin birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır.

Muhtemelen âmil kuramı eksenli düşüncenin bir sonucu olarak izâfet terkîbini harf-i cer konusunun uzantısı gibi değerlendiren nahivciler tamlamanın öğeleri arasındaki anlam ilişkilerine dair nüve niteliğinde değerlendirmelerde bulunmuşlarsa da bu konuyu ağırlıklı olarak i’râb özellikleri yönüyle incelemişlerdir. Nahivde anlamın merkeze alınmasına dikkat çeken yenilik arayışındakiler de dâhil modern araştırmacılar izâfet konusunda büyük ölçüde onların değerlendirmelerini yinelemekten öteye geçememişlerdir.⁵ Bununla birlikte izâfetin öğeleri arasındaki ilişkinin önemini fark eden çalışmalar az da olsa mevcuttur.⁶ Fakat bu çalışmalarda eksik kategoriler bulunduğu ve bazı örneklerin yanlış kategoride zikredildiği görülmektedir.

¹ Terkîb konusunda geniş bilgi için bk. Muhammed Ali et-Tehânevî, “Terkîb”, *Keşşâfu ıstıhlâhâti’l-funûn*, nşr. Refik el-‘Acem (Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, 1996), 423-425.

² Mehmet Faruk Çiftçi, “Arap Dilinde İzâfet Kavramı, Çeşitleri ve Türk Dilindeki Karşılığı (Bir Mukâyeseli Gramer Çalışması Denemesi)”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/12 (Güz 2013), 318.

³ Soner Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı* (Ankara: Grafiker, 2015), 93-94.

⁴ Bk. Yaşar Daşkıran, “Ta’lik Karinesi Çerçevesinde Cümle Öğeleri Arasındaki İlişkiler”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (Haziran 2019), 266.

⁵ Bk. Muhammed Es’ad en-Nâdirî, *Naḥvu’l-luğati’l-‘Arabiyye* (Beyrut: el-Mektebetu’l-‘Asriyye, 1418/1997), 775-795; Süleyman Feyyâd, *en-Naḥvu’l-‘asri delîlun mubessetun li-kavâ’idi’l-luğati’l-‘Arabiyye* (Kahire: Merkezu’l-Ehrâm, 1995), 151-155; Fâdıl Salih eş-Şamerrâî, *Me’âni’n-naḥv* (Amman: Dâru’l-Fıkr, 2000), 3/117-145; Mustafa el-Galâyîni, *Câmi’u’d-durûsi’l-‘Arabiyye* (Beyrut: el-Mektebetu’l-‘Asriyye, 1994), 3/205-220.

⁶ Bk. A.F. L. Boeston, *The Arabic Language Today* (London-New York: Routledge, 1970), 46-48; Muhammed el-Anţâkî, *el-Muḥîṭ fi eşvâti’l-‘Arabiyye ve naḥvihâ ve şarfihâ* (Beyrut: Dâru’ş-Şarki’l-‘Arabî, ts.), 2/214-217; İbrahim Mustafa, *İhyâu’n-naḥv* (Kahire: y.y., 1992), 75-76; Karin C. Ryding, *A Reference of Modern Standard Arabic* (New York: Cambridge University Press, 2005), 205-211.

Hem izâfetin bir bütün olarak neye delâlet ettiğini hem de kelimada hangi anlamsal işlevi ortaya koyduğunu tespit etmek için, onun öğeleri arasındaki anlam ilişkisini belirlemenin önemli olduğunu vurgulayan bu çalışma, nahiv geleneğindeki temelleri ile irtibatlarını kurarak meseleye dair perspektif geliştirmeyi hedeflemektedir. Genel olarak Arap yazılı ve sözlü kültüründe⁷ özel olarak da Kur'ân-ı Kerîm'de⁸ önemli bir üslup özelliği olarak karşımıza çıkan izâfet terkîbi ile ilgili yapılacak böyle bir çalışmanın bu dilde verilen mesajın çerçevesini daha sağlıklı çizmek bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmada önce konunun nahiv literatüründeki durumu betimleyici bir yöntemle ortaya konulacak, ardından başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere çeşitli eserlerden tespit edilen örnekler tümevarım metoduyla değerlendirilerek izâfetin öğeleri arasındaki anlam ilişkisine dair tespitlerde bulunulacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İzâfet sözlükte meylettirmek (إِمَالَةٌ) ve dayamak (إِسْنَادٌ) anlamındadır.⁹ Bir nahiv terimi olarak ise “iki isim arasındaki, birincinin ikincinin mecrûr olmasını gerektirdiği takyîdî bir isnattır”¹⁰ şeklinde tanımlanır. Buna göre izâfet iki isim¹¹ arasında gerçekleşir ve قَامَ زَيْدٌ (Zeyd ayağa kalktı) cümlesi gibi fiil ve isim birlikteliğinden oluşan örnekler izâfet kapsamı dışında kalır. Ayrıca iki isimden oluşan izâfet yapısı takyîd terkîbi¹² olmalıdır yani زَيْدٌ قَائِمٌ (Zeyd ayakta olandır) benzeri cümleler isnâd terkîbi olduğu için izâfet olarak adlandırılmaz. Son olarak ikinci isim mecrûr olmalıdır ki ikinci ismin mutlak surette mecrûr olma şartının bulunmadığı زَيْدٌ الْخَيَّاطُ (terzi Zeyd) gibi sıfat tamlamaları da takyîd terkîbi olmalarına rağmen tanımın dışında kalmaktadır.

Yaygın kabule göre izâfetin birinci ögesine muzâf (tamlanan), ikinci ögesine ise muzâfun ileyh (tamlayan) adı verilir.¹³ “Muzâfun ileyh Arapçada isim tamlamasının anlam ve yapı olarak oluşumunu sağlayan temel öğedir.”¹⁴ دَارُ زَيْدٍ (Zeyd'in evi) ifadesi bir izâfet terkîbi olup دَار (ev) sözcüğü muzâf, زَيْدٌ sözcüğü de muzâfun ileyhtir. Terkîbin her iki ögesi de isimdir ve aralarında takyîdî bir isnad vardır.

⁷ Mustafa, *İhyâ'u'n-nahv*, 75, 77.

⁸ Hâmid Ali Munifi Ebû Şu'aylık, *el-İdâfe fi'l-Kur'âni'l-Ker'im dirâse terkibiyye delâliyye* (İrbid: Câmi'atu'l-Yermük, Külliyyetü'l-Âdâb, Doktora Tezi, 2004), 1.

⁹ Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail b. Side el-Mursî, *el-Muhaşşas*, nşr. Halil İbrahim Ceffâl (Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-'Arabî, 1417/1996), 4/377.

¹⁰ Ebu'l-Fađl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr eş-Şuyûti, *Hem'u'l-hevâmi' Şerhu Cem'i'l-cevâmi'*, thk. Abdul'âl Sâlim Mekram (Kahire: 'Âlemu'l-Kütüb, 2001), 4/264.

¹¹ İzâfette ikinci ögenin cümle olduğu örneklerde, cümlelerin isim teviline olduğu belirtilmiştir. Bk. Şuyûti, *Hem'u'l-hevâmi'*, 4/264.

¹² Takyîd terkîbi (et-terkîbu't-takyîdî) isim ve sıfat tamlamalarını kapsayan bir terkîb türüdür. Bk. et-Tehânevî, “Terkîb”, 424.

¹³ Şuyûti, *Hem'u'l-hevâmi'*, 4/265; Muhammed Süleyman Abdullah el-Eşkar, “el-İdâfe”, *Mu'cemu 'ulûmi'l-luğati'l-'Arabîyye 'ani'l-eimme* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1415/1995), 53.

¹⁴ Candemir Doğan, *Arapça İsim-Sıfat Tamlamaları ve İsim Cümlesi Kurulumu* (İstanbul: Ensar, 2012), 37.

Arap dilinin meselelerini ele alan erken dönem eserlerinde izâfet bugünkü kapsamından daha geniş bir muhtevayı barındırmıştır. *el-Kitâb* adlı eserinde çeşitli türevleri ile izâfet kelimesini sıklıkla kullanan¹⁵ Sîbeveyhi'nin (ö. 180/796) isim tamlamasının yanı sıra *harf-i cer+isim* dizilimlerini (كَرَيْدٍ gibi) ve *ism-i mensûb* yapılarını da (بَدْوِيّ) gibi izâfet kavramı ile ifade ettiği anlaşılmaktadır.¹⁶ İzâfeti “harf-i cerrin isme izâfeti” ve “ismin isme izâfeti” biçiminde iki başlık altında değerlendiren Muberrred'in de bu geleneği kısmen sürdürdüğü görülmektedir.¹⁷ İlerleyen dönemlerde izâfetin bugün anladığımız şekliyle isim tamlaması için kullanımı yerleşmekle birlikte *ism-i mensûbun* izâfet olarak adlandırılması bazı nahivciler tarafından sürdürülmüştür.¹⁸

2. ARAPÇADA ANLAM YÖNÜYLE İZÂFET TÜRLERİ

Dilciler izâfet konusunu büyük ölçüde i'râb ekseninde ele almışlarsa da bu terkîbdeki anlam olaylarını ihmal etmemişlerdir. Öğeleri arasındaki anlam ilişkisi bakımından izâfeti sistematik bir ayrıma tabi tutan ilk kişi anlaşıldığı kadarıyla İbnu's-Serrâc'tır (ö. 316/929). O, Arapça isim tamlamalarını maḥḍa izâfet (الإضافة المَحْضَة) ve ḡayru'l-maḥḍa izâfet (الإضافة غَيْرَ المَحْضَة) şeklinde tasnif ederek¹⁹ nahiv literatürüne iki yeni terim kazandırmıştır. Bu sınıflandırma sonraki dilciler tarafından da kabul görmüş ve özellikle izâfetin ikinci ögesi olan muzâfun ileyhin birinci ögeyi ne ölçüde belirli hale getireceği (ta'rîf) meselesi bu ayrımın ana omurgasını oluşturmuştur. Onlar ikinci öge ile birincinin belirlilik kazanması veya delalet ettiği anlamdaki umumiliğin daralması (taḥşîş) durumunda izâfete maḥḍa (manevî izâfet), aksi takdirde ḡayru'l-maḥḍa (lafzî izâfet) demişlerdir. Nitekim İbn Cinnî (ö. 392/1002) bir şeyin ancak başka bir şey sebebiyle belirlilik kazanabileceğini belirterek izâfetteki amacın ta'rîf veya tahsisten başka bir şey olmadığını vurgular.²⁰

2.1. Maḥḍa İzâfet

Arapçada izâfet terkîbi denildiğinde ilk akla gelen tamlama olan²¹ ve manevî izâfet (الإضافة المعنوية), bitişik izâfet (الإضافة المنصّلة) ve gerçek izâfet (الإضافة الحقيقية)

¹⁵ Sîbeveyhi'nin fiil formundaki أَضَافَ kelimesini 233 defa, masdar formundaki إِضَافَةٌ kelimesini 243 defa, المضاف إليه ifadelerini de 183 defa kullandığı görülür. Bilgi için bk. Gerard Troupeau, *Lexique-index du Kitâb de Sibavayhi* (Paris: Klincksieck, 1976), 132 akt. Karin C. Ryding - Kees Versteegh, “Idâfa”, *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics* (Lieden-Boston: Brill, 2009), 2/294.

¹⁶ Ebû Bîşr Ömer b. Osman Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1408/1988), 1/419; 3/335, 336.

¹⁷ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Muberrred, *Kitâbu'l-Muḳteḍab*, thk. 'Uḡayme, Muhammed Abdulhâlik (Kahire: y.y., 1415/1994), 4/136-147.

¹⁸ Örneğin bk. Ebû Ḥayyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelûsî, *İrtiḡâfu'd-Darab min lisâni'l-'Arab*, thk. Recep Osman Muhammed-Ramazan 'Abduttavvâb (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1998), 4/1799.

¹⁹ Ebû Bekr Muhammed b. Sehl b. es-Serrâc el-Baḡdâdî, *el-Uşûl fi'n-Nahv*, thk. Abdulhuseyn el-Fetlî (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1417/1996), 2/5-6.

²⁰ Ebu'l-Ferec Osman b. Cinnî, *el-Ḥaḡâiḡ*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr (Beyrut: el-Mektebetu'l-'İlmiyye, ts.), 3/24.

²¹ Doğan, *Arapça İsim-Sıfat Tamlamaları*, 39.

gibi adlarla da bilinen²² maḥḍa izâfet, “ta’rif veya taḥşîş bildiren terkîb”²³ olarak tanımlanır. İbn Ya’îş (öl. 643/1245), hem lafız hem anlam yönüyle izâfet özelliği taşıması sebebiyle olacak ki maḥḍa izâfete “lafzî ve manevî izâfet”, gayru’l-maḥḍa izâfete ise “sadece lafzî izâfet” adını vermiştir.²⁴ Bu izâfetin manevî izâfet olarak adlandırılması ta’rif veya taḥşîş bildirmesi sebebiyledir.²⁵

Manevî izâfette muzâfun ileyh konumunda gelen kelime ma’rife bir isim ise onun sayesinde muzâf da belirlilik kazanır. Örneğin ذَارُ زَيْدٍ (Zeyd’in evi) terkîbinde özel isim olan Zeyd ma’rife olduğu için onun evi de belirli hale gelir. Türkçede belirtili isim tamlaması olarak bilinen²⁶ bu tür izâfetlerde tamlamanın birinci ögesi olan muzâf konumundaki kelimenin başına belirlilik takısı olan *elif-lâm* getirmenin uygun görülmemesinin²⁷ sebebi de budur. Zira muzâfun ileyh ma’rife ise muzâf da bu sayede ma’rifedir ve zaten ma’rife olan bir ismin ikinci bir belirlilik takısı alması genel kabule aykırıdır.

Manevî izâfette, muzâfun ileyh durumundaki kelime nekra olursa bu durumda muzâf konumundaki kelimenin de nekra olduğu düşünülür.²⁸ Örneğin بَابٌ صَفٌّ (sınıf kapısı) terkîbinde, marifelik âlâmetlerinden herhangi birini taşımadığı için صَفٌّ kelimesi belirsizdir. Bu durum doğal olarak بَابٌ kelimesinin de belirsiz olmasını zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte söz konusu kapı bir sınıfla ilişkilendirildiği için taḥşîş edilmiş, başka bir deyişle delalet ettiği varlık alanı biraz daha daraltılmıştır. Yani بَابٌ صَفٌّ (sınıf kapısı) ifadesi بَابٌ (bir kapı) kelimesinden daha hususidir.²⁹ Türkçede belirtisiz isim tamlaması olarak bilinen³⁰ böyle bir terkîbde her ne kadar بَابٌ lafzî belirsizliğini korusa da en azından söz konusu kapının örneğin ev kapısı (بابٌ بَيْتٍ) olma ihtimali ortadan kalkar. Manevî izâfette tamlamanın ikinci ögesi olan muzâfun ileyh birinci ögeyi nasıl ki belirlilik yönüyle etkiliyorsa birinci öge olan muzâfın da ikinci ögeyi üç anlamdan biri ile etkilediği belirtilmiştir.³¹

²² Muhammed et-Tûncî - Râcî el-Esmer, *el-Mu’cemu’l-mufaşşal fi ‘ulûmi’l-luġa el-elsuniyyât*, tsh. İmil Ya’kûb (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-‘İlmiyye, 2001), 1/68-70

²³ Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Zemaḥşerî, *Kitâbu’l-Mufaşşal fi ‘ilmi’l-‘arabiyye* (Gazze: Matba’atu’l-Takaddum, 1323), 82.

²⁴ Muvaffakuddîn Ebu’l-Bekâ Ya’îş b. Ali b. Ya’îş el-Mevşîlî, *Şerhu’l-Mufaşşal*, haz. İmil Bedî’ Ya’kûb (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2001), 2/126.

²⁵ Ebû Muhammed Cemaluddîn Abdullah b. Hişâm el-Ensârî, *Şerhu Kaṭri’n-nedâ ve belli’s-şadâ* (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-‘İlmiyye, 2004), 237.

²⁶ Çiftçi, “Arap Dilinde İzâfet Kavramı”, 318.

²⁷ Muberrred, *el-Mukteḍab*, 4/143.

²⁸ Muberrred, *el-Mukteḍab*, 4/143-144.

²⁹ İbn Ya’îş, *Şerhu’l-Mufaşşal*, 2/126, 164.

³⁰ Çiftçi, “Arap Dilinde İzâfet Kavramı”, 318.

³¹ Cemâluddîn Muhammed b. Abdullah b. Mâlik eṭ-Ṭâî, *Şerhu’t-Teshîl*, thk. Abdurrahman es-Seyyid-Muhammed Bedevi el-Maḥtûn (Gize: Hechr, 1990), 3/226; İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri’n-nedâ*, 238.

2.1.1. el-İdâfetu'l-Milkiyye

Bu kapsama giren izâfet örneklerinde muzâf ile muzâfun ileyh arasında *lâm* harf-i cerri³² takdir edilir. Manevî izâfetin en yaygın formu budur.³³ Bu nedenle دَارُ زَيْدٍ (Zeyd'in evi) örneği دَارُ لَزَيْدٍ (Zeyd'e ait bir ev) olarak açıklanmış³⁴, böylece muzâf ve muzâfun ileyh arasında sahipik-aitlik ilişkisi olduğu anlatılmak istenmiştir. Bununla birlikte دَارُ زَيْدٍ ve دَارُ لَزَيْدٍ örnekleri arasında söyleyiş kolaylığının yanı sıra anlamla irtibatlı ince bir fark daha vardır. Muberrred böyle bir terkipte muzâf ile muzâfun ileyh arasında fâsıla (*lâm* harf-i cerri) girmesi durumunda muzâfın, muzâfun ileyh sayesinde marifelik kazanma imkânını kaybedeceğini belirtir.³⁵

2.1.2. el-İdâfetu'l-Beyâniyye

el-izâfetu't-tefsîriyye olarak da adlandırılan³⁶ ve Türkçe'de takısız isim tamlaması olarak bilinen bu tür izâfette tamlamanın öğeleri arasında *min* harf-i cerri takdir edilir. Örneğin تَوْبٌ مِنْ خَزٍّ (ipek kaftan) ve كِسَاءٌ مِنْ صُوفٍ (yün aba) terkipleri تَوْبٌ مِنْ خَزٍّ (ipekten yapılmış bir kaftan) ve كِسَاءٌ مِنْ صُوفٍ (yünden mamul bir aba) ifadeleriyle açıklanmış ve tamlamanın öğeleri arasında parça-bütün ilişkisi olduğu belirtilmiştir.³⁷ Buna göre kaftan, ipek türünden nesnelere; aba ise yün türünden nesnelere arasında yer almakta ve onların bir parçası olmaktadır. el-İdâfetu'l-milkiyye kadar olmasa bile Arap dilinde bu tür izâfetin kullanımının da yaygın olduğu belirtilmiştir.³⁸

2.1.3. el-İdâfetu'z-Zarfiyye

Muzâf ile muzâfun ileyh arasında *fî* harf-i cerri takdir edilmesi İbn Mâlik tarafından "nahivcilerin dikkatinden kaçmıştır" kaydıyla³⁹ dile getirilmiş olsa da ondan yaklaşık iki asır önce vefat eden Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078) mânevî izâfetin bu türüne dikkat çekmiştir. Konuyla ilgili فَلَانٌ ثَبَّتَ الْعَدْرَ (Fılan kimse zor işlerin adamıdır) cümlesini örnek veren Cürcânî، ثَبَّتَ فِي الْعَدْرِ terkîbinin ثَبَّتَ فِي الْعَدْرِ mana-

³² *Lâm* harf-i cerrinin anlamsal işlevleri ile ilgili bk. Ebû Muhammed Cemaluddîn Abdullah b. Hişâm el-Ensâri, *Muğni'l-lebib 'an kutubi'l-e'arib*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1411/1991), 234.

³³ Ebû Muhammed Cemaluddîn Abdullah b. Hişâm el-Ensâri, *Evdâhu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Berekât Yûsuf Hebbûd (Beyrut: Dâru İbni Kesîr, 2008), 1/517.

³⁴ Ebû Ali el-Fârisî, *el-İdâhu'l-'Aduđi*, thk. Hasan Şâzelî Ferhûd (Kahire: y.y., 1969), 267. Benzer örnekler için bk. Muberrred, *el-Muktedâb*, 4/143; İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-Nahv*, 2/5.

³⁵ Muberrred, *el-Muktedâb*, 4/143.

³⁶ Tüncü-Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufaşşal*, 1/68.

³⁷ İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-Nahv*, 2/5; Fârisî, *el-İdâhu'l-'Aduđi*, 268; İbn Cinnî, *el-Haşâiş*, 3/26.

³⁸ İbn Hişâm, *Evdâhu'l-mesâlik*, 1/517.

³⁹ İbn Mâlik, *Şerhu't-Teshil*, 3/221.

sında olduğunu ifade eder.⁴⁰ el-İdâfetu'z-zarfıyye olarak adlandırılan⁴¹ bu tür kullanımının Arap dilinde az olduğu bilinmektedir.⁴²

Arap dilcilerin büyük çoğunluğu izâfette tamlamanın öğeleri arasına *lâm* veya *min* harf-i cerri takdir edilmesinde hemfikirdir. İbn Mâlik'in dikkat çekmesi ile birlikte *fi* harf-i cerri takdiri de nahivciler tarafından kabul görmüştür. Bununla birlikte *lâm* harf-i cerri dışındaki yorumları kabul etmeyen bazı dilcilerin yanı sıra⁴³, *bâ* ve *kâf* veya *'inde* takdiri ile bunların sayısını artıranlar da vardır.⁴⁴

2.2. Ğayru'l-Maḥḍa İzâfet

Lafzî izâfet (الإِضَافَةُ اللَّفْظِيَّةُ), ayrık izâfet (الإِضَافَةُ الْمُتَفَصِّلَةُ) ve mecazî izâfet (الإِضَافَةُ الْمَجَازِيَّةُ) gibi adlarla da bilinen⁴⁵ bu yapı şimdiki veya gelecek zaman kastiyla sıfatın fâiline veya mef'ûlüne muzâf olmasıyla elde edilir.⁴⁶ Buna göre izâfeti oluşturan birinci öge yani muzâf ism-i fâil, ism-i mef'ûl, sıfat-ı muşebbehe yapıları ve mübalağa bildiren isimler gibi sıfat (الْوَصْفُ) nitelikli bir kelime olmalıdır.⁴⁷ Örneğin هذا ضاربٌ زَيْدٌ (Bu, Zeyd'i dövendir) cümlesindeki ضاربٌ زَيْدٌ (Zeyd'i döven) terkîbi yapı bakımından isim tamlamasıdır. Tamlamanın birinci ögesi olan ضاربٌ kelimesi ism-i fâildir. Türemiş bir isim olan bu kelime kendinden sonraki kelimeyi etkileyerek onun mef'ûlün bih olmasına yol açacak özelliğe sahiptir.⁴⁸ Nitekim bu ifadede muzâfun ileyh olan زيد ismi cümle kurulumu yönüyle olmasa bile anlam bakımından muzâf durumundaki ضاربٌ kelimesinin mef'ûlün bihi durumundadır. Bu tamlama bir bakıma izâfet terkîbi özelliği taşımayan ضاربٌ زَيْدًا (Zeyd'i döven) ifadesi gibidir. Fakat ikincide ضاربٌ kelimesi cümlede fiil (يَضْرِبُ) işlevi görmüş ve gramer bakımından زيدًا kelimesinin mef'ûlün bih olmasına yol açmıştır.⁴⁹ Bunun göstergesi, زيدًا kelimesinin sonundaki mef'ûllük alâmeti olan fetha harekedir. İki ifade (ضاربٌ زَيْدٌ ve ضاربٌ زَيْدًا) arasındaki temel fark birincide muzâfın (ضاربٌ) sonundaki, tenvinin izâfet sebebiyle ortadan kalkmasına dayanan söyleyiş kolaylığıdır (taḥḥîf). Neticede ضاربٌ زَيْدٌ terkîbi söyleyiş bakımından ضاربٌ زَيْدًا terkîbinden daha kolaydır.⁵⁰

⁴⁰ Hatice Muhammed Hüseyin Bâkistânî, *Kitâbu Şerḥi'l-Cumel fi'n-naḥv taḥkîk ve dirâse li'ş-Şeyḥ Abdülkâhir b. Abdurrahmân el-Cürçânî* (Mekke: Câmi'atu Ummi'l-Kurâ, ed-Dirâsâtu'l-'Ulyâ li'l-'Arabiyye, Yüksek Lisans Tezi, 1408), 229.

⁴¹ Tüncü-Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufaşşal*, 1/68.

⁴² İbn Hişâm, *Evḍaḥu'l-mesâlik*, 1/517.

⁴³ Konuyla ilgili geniş bir değerlendirme için bk. Sâmerri, *Me'âni'n-naḥv*, 3/117-122.

⁴⁴ Örnek olarak bk. Cürçânî, *Şerḥu'l-Cumel*, 229.

⁴⁵ Tüncü-Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufaşşal*, 1/69, 70.

⁴⁶ Muberrred, *el-Mukteḍab*, 4/144; Zemahşeri, *el-Mufaşşal*, 82-83; İbn Hişâm, *Şerḥu Kaḥri'n-nedâ*, 238.

⁴⁷ Şuyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, 4/271.

⁴⁸ Bk. Eyup Akşit, "Arap Dilinde İsm-i Fâilin Tamlanan Olarak Yer Aldığı Lafzî İsim Tamlamaları ve Türkçeye Çevirisi", *Mizânü'l-Hak İslami İlimler Dergisi* 5 (2017), 76-78.

⁴⁹ Bk. Muberrred, *el-Mukteḍab*, 4/144; İbnü's-Serrâc, *el-Uşûl fi'n-Naḥv*, 2/6.

⁵⁰ İbn Hişâm, *Şerḥu Kaḥri'n-nedâ*, 238.

Sıfat-1 müşebbehe yapıları da kendinden sonraki isimde ‘amel edebilme yönüyle ism-i fâil ile aynı kabiliyete sahiptir. *مَرَرْتُ بِرَجُلٍ حَسَنِ الْوَجْهِ* (Güzel yüzlü bir adama uğradım) cümlesinde *حَسَنِ الْوَجْهِ* terkîbi lafzî izâfet örneğidir. Yapı itibariyle sıfat-1 müşebbehe olan *حَسَنِ* kelimesi muzâf, *الْوَجْهِ* kelimesi ise muzâfun ileyhtir. Söz konusu ifadeyi *حَسَنٍ وَجْهَهُ* biçiminde kurgulamak da mümkündür.⁵¹ Çünkü sıfat-1 müşebbehe olan *حَسَنِ* kelimesi fiil işlevi görerek başka bir kelimeyi i‘râb bakımından etkileyebilme özelliğine sahiptir. Nitekim bu ikinci cümlede *وَجْهِ* kelimesinin, fâillik sebebiyle merfû olduğu anlaşılmaktadır. Bunun göstergesi sonundaki *çamme* harekidir.

Bu örneklerde görüldüğü üzere manevî izâfetteki, tamlamanın öğeleri arasındaki güçlü anlam irtibatının lafzî izâfette yerini ‘âmil-ma‘mûl ilişkisine dayalı bir birlikteliğe bıraktığı anlaşılmaktadır. Lafzî izâfeti manevî izâfetten ayıran en önemli sonuçlardan biri ise lafzî izâfette tamlamanın birinci ögesi olan muzâfın, ikinci öğe olan muzâfun ileyh sebebiyle ta‘rîf veya taḥşîş kazanamamasıdır. Bunun delili Kur‘ân‘da yer alan *هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ* “Kâbe’ye ulaştırılacak bir kurbanlık olmak üzere” (Mâide 5: 95) ayetidir.⁵² Lafzî izâfet örneği olan *بَالِغَ الْكَعْبَةِ* terkîbinde tamlamanın ikinci ögesi olan *الْكَعْبَةِ* lafzî marife olmasına rağmen birinci öğe olan *بَالِغَ* lafzına bu yönüyle tesir edememiştir. Çünkü *بَالِغَ* lafzî nekra olduğu anlaşılan *هَدْيًا* kelimesinin sıfatıdır. Sıfat ile mevsuf arasında marifelik ve nekralık yönünden tam bir uyum olması gerektiği genel bir kural olduğuna göre⁵³ sıfat olan *بَالِغَ* lafzının mevsuf olan *هَدْيًا* gibi nekra olduğu anlaşılmaktadır.

3. ARAPÇA İSİM TAMLAMALARINDA ÖGELER ARASINDAKİ SEMANTİK İLİŞKİLER

Arap gramercileri izâfeti anlam yönüyle değerlendirirken daha çok ta‘rîf-tahsis ve ‘âmil-ma‘mûl gibi konular üzerinde durmuşlardır. Fakat yazılı kültürdeki izâfet kullanımları incelendiğinde terkîbin öğeleri arasındaki ilişkinin bundan daha detaylı ve derin olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin geleneksel nahiv anlayışında *دَارُ زَيْدٍ* (Zeyd’in evi) ve *يَدُ عَمْرٍو* (‘Amr’ın eli) örnekleri aynı paralelde; el-îdâfetu’l-milkiyye kapsamında ele alınır. Hâlbuki bu iki örnekte, tamlamanın öğeleri arasındaki ilişki birbirinden farklıdır. İlk örnekte muzâf ile muzâfun ileyh arasında sahiplik ilişkisi söz konusu iken diğerinde bu ilişkinin parça-bütün olduğu görülmektedir.

3.1. Sahiplik İlişkisi

İzâfet terkîbinde tamlamayı oluşturan öğeler arasındaki ilişkilerden biri sahipliktir. Buna göre tamlamanın ikinci ögesi olan muzâfun ileyh, birincinin malikidir. *مَالُ زَيْدٍ وَأَرْضُهُ* (Zeyd’in malı ve arazisi) örneğinde iki ayrı izâfet terkîbi ile Zeyd’in,

⁵¹ İbnu’s-Serrâc, *el-Uşûl fi’n-Nahv*, 2/6; Fârisî, *el-İdâhu’l-‘Aduđi*, 269.

⁵² İbn Hişâm, *Şerhu Kaṭri’n-nedâ*, 238.

⁵³ İbn Ya‘îş, *Şerhu’l-Mufaşşal*, 2/127.

mal ve araziye sahip olduğu anlatılır.⁵⁴ Dilciler bunu izâfetin öğeleri arasına takdir ettikleri bir *lâm* harf-i cerri ile açıklarlar. Zira bu harf-i cerrin ifadeye kattığı çeşitli anlamlardan biri de sahipliktir. Örneğin *لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ* “Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur.” (İbrahim 14/2; Tâhâ 20/6) ayetinin başındaki *lâm* harf-i cerri sahiplik anlamında olup⁵⁵ göklerde ve yerde bulunanların Allah’ın mülkü olmasını ifade eder.

Arap dilinin kullanımında izâfetin öğeleri arasındaki sahiplik ilişkisine dair örnekler çoktur. *قَمِيصُ يُوسُفَ* (Yusuf’un gömleği), *دِرْعُ دَاوُدَ* (Davud’un zırhı), *خَاتَمُ سُلَيْمَانَ* (Süleyman’ın mührü), *بُرْدَةُ النَّبِيِّ* (Peygamberin hırkası), *صَرْحُ هَامَانَ* (Hâmân’ın sarayı) ve *كُنُوزُ قَارُونَ* (Kârûn’un hazineleri) terkîbleri Arap dilinde yerleşmiş kullanım örnekleridir.⁵⁶ Kur’ân-ı Kerîm’de öğeleri arasında sahiplik ilişkisi bulunan izâfet örnekleri mevcuttur. Bunlardan biri olan *نَفَقَةُ صَوَاعِ الْمَلِكِ* “Kralın su kabını arıyoruz.” (Yûsuf 12/72) ayetinde, *صَوَاعِ الْمَلِكِ* (Kralın su kabı) tamlaması ile kralın su kabının sahibi olduğu anlatılmaktadır.

3.2. İhtişâs İlişkisi

İhtişâs kavramı ile izâfetin öğeleri arasındaki, mülkiyet esasına dayanmayan aitlik ve mensupluk durumu veya bir şeyin bir başka şeye mahsus ve özgü olması hâli kastedilmektedir. Örneğin *سَرَجُ الْحِصَانِ* (atın eyeri) terkibinde eyer, at ile ilişkilendirilmektedir. Buna göre eyer ata aittir fakat at eyerin sahibi ve maliki değildir. *تَلْمِيذُ زَيْدٍ* (Zeyd’in öğrencisi), *شَيْخٌ عَلِيٍّ* (Ali’nin hocası) ve *مَطِيئَةٌ حَرْبٍ* (savaş bineği) tamlamalarında da öğeler arasında ihtişâs ilişkisi bulunmaktadır. Dilciler izâfetin öğeleri arasındaki ihtişâs ilişkisine, muzâf ve muzâfun ileyh arasına takdir ettikleri *lâm* harf-i cerri ile dikkat çekmişlerdir. Zira bu edatın anlamsal işlevlerinden biri de ihtişâstır. *يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا* “Ey Aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var” (Yûsuf 12/78) ayetindeki *لَهُ* ifadesinde *lâm* harfi böyle bir işlevi yerine getirmektedir.⁵⁷ Bu çerçevede *أَبُوهُ* (babası), *ابْنُهُ* (oğlu) ve *سَيِّدُهُ* (efendisi) gibi örnekler *لَهُ*, *أَبٌ لَهُ* ve *ابْنٌ لَهُ* biçiminde yorumlanmış ve baba, oğul ve efendinin söz konusu kişiye mahsus olduğu ifade edilmiştir.⁵⁸

Kur’ân’ı Kerîm’deki *وَلَاكُ لِي وَلَاكُ* “Firavun’un karısı ‘Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)!’ dedi.” (Kasas 28/9) ayetindeki *فِرْعَوْنَ فِرْعَوْنَ* (Firavun’un karısı) ifadesi bir izâfet terkibidir. Burada terkibin öğeleri arasındaki ilişki ihtişâstır. Başka ayetlerde yer alan *سَيِّدُهَا* “onun kocası” (Yûsuf 25), *أَوْلَادِكُمْ* “çocuklarımız” (İsrâ 17/31), *وَكَلْبُهُمْ* “onların köpeği” (Kehf 18/18) ve *أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ* “öncekilerin

⁵⁴ İbn Ya’îş, *Şerhu’l-Mufaşşal*, 2/126.

⁵⁵ İbn Hişâm, *Muğni’l-lebib*, 1/234.

⁵⁶ Bk. Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed es-Se’âlibî, *Simâru’l-kuşûb fi’l-muğâf ve’l-mensûb*, thk. Muhammed Ebû’l-Fadl İbrahim (Beyrut: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, 1424/2003), 39, 72.

⁵⁷ İbn Hişâm, *Muğni’l-lebib*, 1/233.

⁵⁸ İbn Ya’îş, *Şerhu’l-Mufaşşal*, 2/126.

masalları” (Enfâl 31) örneklerinde her bir tamlamanın ögeleri arasında ihtişâş ilişkisi bulunduğu görülmektedir.

3.3. Parça-Bütün İlişkisi

Bazı izâfet yapılarında tamlamanın birinci ögesi olan muzâf, ikinci öge olan muzâfun ileyhin bir bölümü veya parçası durumundadır. Örneğin عَيْنُ زَيْدٍ (Zeyd’in gözü), يَدُ مُوسَى (Musa’nın eli), جَنَاحُ الْمَلَائِكَةِ (meleklerin kanadı), حُطْبَاءُ إِيَادٍ (İyad kabilesinin hatipleri) ve أَعْرَابُ الْعَرَبِ (Arapların kargaları) örneklerinin her birinde⁵⁹ ögeler arasında böyle bir ilişki mevcuttur. Tamlamanın birinci ögesinin مُعْظَمٌ (çoğu) veya بَعْضٌ (bazısı) gibi bir bütünün parçası olmaya delâlet eden sözcüklerden olması durumunda da izâfette parça-bütün ilişkisi söz konusudur. حَضَرَ الْإِجْتِمَاعَ مُعْظَمُ الْأَعْضَاءِ (toplantıya üyelerin çoğu katıldı) örneğindeki مُعْظَمُ الْأَعْضَاءِ (üyelerin çoğu) terkîbi böyledir.

İsim tamlamalarında terkîbin birinci ögesi olan muzâf, karşılaştırma yapısı olan ism-i tafđil olursa bu durumda ögeler arasında doğal olarak bir parça-bütün ilişkisi ortaya çıkar. Örneğin زَيْدٌ أَفْضَلُ الْقَوْمِ (Zeyd toplumun en erdemlisidir) cümlesindeki زَيْدٌ أَفْضَلُ الْقَوْمِ izâfet yapısı sayesinde Zeyd’in o grubun bir bireyi olduğu anlaşılmalıdır.⁶⁰ Ayrıca Zeyd ile söz konusu toplum erdem noktasında ortaktır (her ikisi de erdemlidir) fakat Zeyd’in sahip olduğu erdem sıfatı, toplumu oluşturan diğer bireylerin her birinin sahip olduğu erdemden daha fazladır.

Kur’an üslubunda da izâfet terkîbinin ögeleri arasında parça-bütün ilişkisi bulunduğu dair örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. “فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ” (Sonra doğum sancısı onu (Meryem’i) bir hurma ağacının dibine yöneltti.” (Meryem 19/23) ayetinde جِذْعِ النَّخْلَةِ (hurma ağacının gövdesi) ifadesi bir isim tamlamasıdır ve muzâf durumundaki جِذْعٌ (gövde, kütük) ile muzâfun ileyh olan النَّخْلَةَ (hurma ağacı) arasında parça-bütün ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. وَمِنْكُمْ مَنْ يَرُدُّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا “Daha önce bilgili iken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden ömrün en kötü çağına kadar yaşatılacaklar vardır.” (Nahl 16/70) ayetindeki أَرْدَلِ الْعُمُرِ (ömrün en kötü dönemi) terkîbinde ise tamlamanın ögeleri arasındaki parça-bütün ilişkisinin muzâf olan ism-i tafđil yapısı ile sağlandığı görülmektedir. Bu yapı ile ömrün tamamının değil belli bir bölümünün kastedildiği açıktır.

3.4. Asıl ve Tür İlişkisi

Bu kategoride izâfette tamlamanın ikinci ögesi olan muzâfun ileyh, muzâfın türü, aslı ve maddesidir. Örneğin سِوَارٌ ذَهَبٍ (altın bilezik) yapısıyla, bileziğin türünün, cinsinin ve yapıldığı maddenin altın olduğunu ifade etmektedir. ثَوْبٌ خَزٌّ (ipek kaftan), كِسَاءٌ صُوفٍ (yün aba), بَابٌ خَشَبٍ (ahşap kapı), خَاتَمٌ فِضَّةٍ (gümüş yüzük) ve سِكَّةٌ حَدِيدٍ

⁵⁹ Bk. Se’âlibî, *Simâru'l-kulûb*, 39, 59, 105, 135.

⁶⁰ Bk. İbnu’s-Serrâc, *el-Uşûl fi’n-Nahv*, 2/6; Fârisî, *el-İdâhu'l-‘Aduđi*, 269-270.

(demiryolu) örneklerinde de tamlamanın öğeleri arasında aynı ilişki söz konusudur.

Dilciler izâfetin öğeleri arasındaki bu ilişkiye, araya takdir ettikleri bir مِنْ harf-i cerri ile işaret etmişlerdir.⁶¹ Buna göre isim tamlaması formundaki سِوَارُ ذَهَبٍ (altın bilezik) terkîbi ذَهَبٍ مِنْ سِوَارٍ (altından mamul bir bilezik) olarak yorumlanır.⁶² Zira söz konusu harf-i cerrin on beş anlamsal işlevinden biri de bir şeyin türünü ve maddesini açıklamaktır.⁶³ Nitekim Kur'ân'daki مِنْ ذَهَبٍ "altın bilezikler" (Fâtır 35/33) ifadesinde مِنْ harf-i cerrinin أَسَاوِرَ لَافْزِيْنَ ذَهَبٍ kelimesiyle açıklamak üzere kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁶⁴

3.5. Zarfiyet İlişkisi

Zarfiyet ile kastedilen, tamlamanın öğeleri arasında zaman veya mekân ilişkisi olmasıdır. Buna göre, tamlamanın ikinci öğesi birinci için zaman veya mekân durumundadır. Arap dilcileri bu özellikteki izâfet örneklerinde, tamlamanın öğeleri arasına bir fi harf-i cerri takdir ederek⁶⁵ söz konusu ilişkiye işaret etmişlerdir.

3.5.1. Zaman İlişkisi

Burada tamlamanın ikinci öğesi zamana delâlet eden bir kelime olur ve izâfet formu ikinci ile birinci arasında zamana dair bir ilişki kurulmasını sağlar. مَعْرَكَةٌ (sabahki savaş), دَرْسُ الْمَسَاءِ (akşam dersi), صَلَاةُ الظُّهْرِ (öğle namazı) örneklerinin her biri isim tamlaması olup, tamlamaları oluşturan öğeler arasında zaman ilişkisi bulunmaktadır. Birincide sabah gerçekleşen savaş, ikincide akşam yapılan ders, sonuncuda da öğle vaktinde kılınan namaz anlatılmaktadır.

Bu kullanımın Kur'ân üslubunda birçok örneği mevcuttur. لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ إِيلَافِهِمْ رِحْلَةَ كُورَيْشٍ "Kureyş'in güvenliğini, onların kış ve yaz yolculuklarında güvenliğini sağlamak için" (Kureyş 106/2) ayetindeki رِحْلَةَ الشَّتَاءِ (kış yolculuğu) ifadesi bir isim tamlaması örneği olup ikinci öğedeki zaman anlamının izâfet yoluyla birinci öge ile ilişkilendirildiği görülmektedir. "Yoksa Câhiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar?" (Mâide 5/50) ayetindeki حُكْمِ الْجَاهِلِيَّةِ يَنْعُونَ "Aynı şekilde Kur'ân'ın muhtelif yerlerindeki فُرَّانَ الْفَجْرِ "sabah namazı" (İsrâ 17/78), تَرْبُصُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ "dört ay beklemek" (Bakara 2/226), مَكْرُ اللَّيْلِ "gece yaptığınız aldatma" (Sebe 34/33), زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ "kıyâmet vaktindeki sarsıntı" (Hac 22/1) ifadelerinin her birinde ikinci öğeler birincilerin gerçekleşme zamanını ifade etmektedir.

⁶¹ Ebû Hâyyân, *İrtişâfu'd-Darab*, 4/1799; İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 2/126.

⁶² İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 2/126.

⁶³ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebib*, 1/351.

⁶⁴ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebib*, 1/351.

⁶⁵ Cürcânî, *Şerhu'l-Cumel*, 229.

3.5.2. Mekân İlişkisi

Bu kategoride tamlamanın ikinci ögesi olan muzâfun ileyh, birinci öge olan muzâf için bir mekân durumundadır. Örneğin *حُسَيْنٌ شَهِيدٌ كَرْبَلَاءَ* (Hüseynin Kerbelâ şehididir/Kerbelâ'da şehit edilendir), *مَالِكٌ عَالِمٌ الْمَدِينَةِ* (Mâlik b. Enes Medine'nin âlimidir/Medine'deki âlimdir) ve *هَؤُلَاءِ لُصُوصُ الرَّيِّ* (Bunlar Rey şehrinin hırsızlarıdır/Rey şehrindeki hırsızlardır), cümlelerindeki *شَهِيدٌ كَرْبَلَاءَ* (Kerbelâ şehidi), *عَالِمٌ الْمَدِينَةِ* (Medine'nin âlimi) ve *لُصُوصُ الرَّيِّ* (Rey şehrinin hırsızları) terkîbleri isim tamlamasıdır. Bu örneklerde tamlamanın öğeleri arasında mekân ilişkisi bulunmaktadır. Bunu sağlayan tamlamanın ikinci ögesinin mekâna delalet eden bir kelime olması ve izâfet yoluyla bundaki mekân anlamının birinciyle irtibatlandırılmasıdır.

Kur'an'daki *يَا صَاحِبِي السَّجْنِ أَرَبَابٌ مُتَّفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ* "Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilâhlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?" ayetindeki *السَّجْنِ* (zindan), *صَاحِبِي السَّجْنِ* (zindan arkadaşlarım) terkîbinde muzâfun ileyh olan *السَّجْنِ* (zindan), muzâf olan *صَاحِبِي* (iki arkadaş) lafzının delâlet ettiği şahısların buldukları mekânı açıklamaktadır. Nitekim söz konusu terkîb *السَّجْنِ فِي السَّجْنِ* biçiminde açıklanmıştır.⁶⁶ Burada araya takdir edilen ve temel fonksiyonu ifadeye zarf anlamı katmak olan *fi* harf-i cerri⁶⁷, öğeler arasında mekân ilişkisi bulunduğu fikrini desteklemektedir. Aynı şekilde *صَيْدُ الْبَحْرِ* (denizde avlanmak/denizdeki avlar; deniz avı), *صَيْدُ الْبَرِّ* "karada avlanmak/karadaki avlar; kara avı" (Mâide 5/96) ve *عَذَابُ النَّارِ* "Cehennemdeki azap; Cehennem azabı" (Secde 32/20) terkîblerinin öğeleri arasında da mekân ilişkisi bulunmaktadır.

3.6. Eylem İlişkisi

Bazı izâfet örneklerinde tamlamanın birinci ögesinin iş, oluş bildiren bir isim; ikinci ögesinin de bu iş ve oluşun yapanı veya bundan etkileneni olduğu görülür. Burada her ne kadar cümle kurulumu yönüyle olmasa da anlam bakımından izâfetin ikinci ögesi birincinin fâili veya mef'ûlün bihi gibidir. Bu durum iki öge arasındaki eylem ilişkisini gösterir.

3.6.1. Fâillik İlişkisi

Burada izâfetin birinci ögesi yapı itibarıyla masdardır. İkinci öge de masdarda bulunan iş ve oluşun fâilidir. Örneğin *وَتُوبَ وَتَبَّ النَّمْرُ عَلَى فَرِيَسْتَيْهِ وَتُوبَ الْأَسَدُ* cümlesinde *وَتُوبَ* (aslânın sıçrayışı) bir isim tamlamasıdır. Tamlamanın birinci ögesi olan *وَتُوبَ* masdar olup bir eylem ifade etmektedir. Bu eylemin sahibi ise aslandı. Arap dilinde kullanımı yerleşmiş olan *لَعْنَةُ اللَّهِ* (Allah'ın laneti), *رُؤْيَا يُوسُفَ* (Yusuf'un rüyası), *صَبْرُ* (Eyüp'ün sabrı), *سِحْرُ هَارُوتَ* (Hârût'un sihri), *نُخْوَةٌ فِرْعَوْنَ* (Firavun'un kibri), *نَوْمٌ*

⁶⁶ Ebû Hâyân Muhammed b. Yûsuf el-Endelûsî, *el-Baḥru'l-muḥîṭ fi't-tefsîr*, tsh. Sıdkî Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 2010), 6/278.

⁶⁷ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebib*, 191.

سُقُوطُ دَعْوَى (dava-
nın düşmesi) örneklerinde masdar-fâil ilişkisi bulunmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de fâil ilişkisine dayalı izâfet örnekleri çoktur. Bunların ekseriyetle *masdar+zamir* biçiminde kurgulandığı görülür.⁶⁹ İzâfetin öğeleri arasında fâil ilişkisinin bulunduğu örneklerden biri *إِنَّ شَجَرَتَ الرَّقُومِ طَعَامُ الْأَنْبِيَاءِ كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ كَغَلِي الْحَمِيمِ* “Zakkum ağacı günahkârın yiyeceğidir. O, karınlarda, sıcak suyun fokurdaması misali kaynayan bir tortu gibidir.” (Duhân 44/43-46) ayetindeki *غَلِي الْحَمِيمِ* (sıcak suyun fokurdaması) terkibidir. Burada muzâfun ileyh olan *الْحَمِيمِ* lafzı, masdar olan *غَلِي* kelimesindeki iş ve oluşun fâilidir. *وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ* “Eğer Allah'ın, insanların bir kısmıyla diğer kısmını engellemesi olmasaydı...” ayetinde de *دَفْعُ اللَّهِ* ifadesi isim tamlamasıdır. Muzâf ve muzâfun ileyh arasında fâillik ilişkisinin bulunduğu bu örnekte, aynı zamanda masdarın açıktan mef'ûl (*النَّاسِ*) aldığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde *رَأَى الْعَيْنُ* “gözün görmesi” (Âl-i 'İmrân 3/13), *رُوحَ اللَّهِ* “Allah'ın acıması” (Yûsuf 12/87), *نَصَرَ اللَّهُ* “Allah'ın yardımı” (Bakara, 2/214; Rûm 30/5; Nasr 110/1) ve *كَيْدَ الشَّيْطَانِ* “Şeytanın tuzağı” (Nisâ 4/76) tamlamaları Kur'an'da yer alan benzer tarzdaki diğer örneklerden bazılarıdır.

3.6.2. Mef'ûllük İlişkisi

Bu kategoride, tamlamanın birinci ögesi olan muzâf, masdar veya ism-i fâil yapıda bir kelimedir. İkinci öge olan muzâfun ileyh ise anlam yönüyle muzâftaki iş ve oluştan etkilenen bir mef'ûldür. Örneğin *تَحْقِيقُ الْعَدَالَةِ فِي الْمَجْتَمَعِ مِنْ أَمْرِ أَسَسِ الْحُكْمِ الصَّالِحِ* (Toplumda adaleti sağlamak, iyi yönetimin en önemli esaslarındandır.) cümlesindeki⁷⁰ *تَحْقِيقُ الْعَدَالَةِ* (adaletin sağlanması) ifadesi isim tamlamasıdır. Terkiбин birinci ögesi masdar, ikinci öge ise anlam bakımından bunun mef'ûlüdür. *إِرَاقَةُ الدَّمِ* (kan akıtmak), *إِصْلَاحُ الْخَطَا* (hatanın düzeltilmesi), *إِكْرَامُ الْجَارِ* (komşuya ikram), *تَحْصِيلُ الضَّرَائِبِ* (vergilerin toplanması), *تَمْدِيدُ الْمُهْلَةِ* (sürenin uzatılması) ve *رُكُوبُ الْخَيْلِ* (ata binme) örneklerinde de aynı durum söz konusudur.

İzâfetin öğeleri arasında masdar-mef'ûl ilişkisi bulunduğu Kur'an'da da çoktur. Bunlardan biri *وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ* “Onlara hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik.” (Enbiyâ 21/73) ayetidir. Buradaki *فِعْلَ الْخَيْرَاتِ* (hayırlı işler yapmak), *إِقَامَ الصَّلَاةِ* (namazı kılmak) ve *إِيتَاءَ الزَّكَاةِ* (zekâtı vermek) terkiplerinin her birinde tamlamanın öğeleri arasında masdar-mef'ûl ilişkisi vardır. Diğer bazı ayetlerdeki *مَلِكُ السَّمَاوَاتِ* “göklerin idaresi” (Âl-i 'İmrân 3/189), *كُنْثَفَ الضَّرِّ* “sıkıntının giderilmesi” (İsrâ 17/56), *نَصَرَ الْمُؤْمِنِينَ* “inananlara yardım etmek” (Rûm 30/47), *ذَكَرَ اللَّهُ* “Allah'ı hatırlamak” (Mâide 5/91),

⁶⁸ Bk. Se'âlibî, *Simâru'l-kulûb*, 18, 39, 59, 72.

⁶⁹ Bk. Muhammed Abdulhâlik 'Udayme, *Dirâsât li-uslûbi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1972), 6/196-216.

⁷⁰ et-Tâhir b. Abdusselam Hâşim Hâfız, *Mu'cemu'l-Hâfız li'l-muteşâhîbâti'l-'arabiyye* (Beirut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, 2004), 78.

اللَّهِ “Allah’ı sevmek” (Bakara 2/165) ve دُعَاءِ الْخَيْرِ “iyiyi istemek” (Fussilet 41/49) örneklerinde de aynı durum söz konusudur.

Öte yandan إِخْتَلَفَ أَهْلُ الْعِلْمِ فِي تَارِكِ الصَّلَاةِ عَمْدًا (Âlimler namazı bilerek terk eden kişi hakkında ihtilaf etmiştir) cümlesindeki تَارِكِ الصَّلَاةِ (namazı terk eden) ifadesi isim tamlamasıdır. Birinci öge olan تَارِكِ (terk eden) lafzı ism-i fâildir. İkinci öge olan الصَّلَاةِ (namaz) ise kişinin terk ettiği şeydir. Bu durumda iki öge arasında eyleme dayalı bir ilişki bulunmaktadır. Bunu sağlayan sadece lafızlar değil, onların izâfet formuyla bir araya gelmesidir. مُزِيلُ رَائِحَةٍ (deodorant/koku giderici), مُقَدِّمُ الطَّلَبِ (başvuru sahibi/dilekçeyi veren), مُقَسِّمُ الْهَاتِفِ (telefon santrali/telefon hatlarını dağıtan), مُكْبِرُ الصَّوْتِ (hoparlör/sesti büyüten), سَائِقُ الْحَافِلَةِ (otobüs şoförü/otobüsü süren) ve قَائِدُ الْجَيْشِ (orduların komutanı/orduları sevk eden) gibi Arap dilinde yerleşik izâfet örneklerinin her birinde tamlamanın ögeleri arasında ism-i fâil-mef’ûl ilişkisi vardır.

İzâfetin birinci ögesinin ism-i fâil ikinci ögesinin de anlam yönüyle bunun mef’ûlü olduğuna dair Kur’an’da da çok sayıda örnek mevcuttur. الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ “Hamd, gökleri ve yeri yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılan Allah’a mahsustur” (Fâtır 35/1) ayetindeki فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ (göklere yaratan) ve جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ (melekleri kılan) ifadeleri böyledir. İlk terkipteki فَاطِرِ (yaratan) lafzı ism-i fâildir ve muzâfun ileyh olan السَّمَاوَاتِ (insanlar) kelimesi anlam bakımından birinci öğedeki yaratma anlamından etkilenen mef’ûl durumundadır. İkinci terkipteki جَاعِلِ (yapan, kılan) ve الْمَلَائِكَةِ (melekler) kelimeleri arasında da aynı anlam ilişkisi söz konusudur. Başka ayetlerde yer alan غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ “günahı bağışlayan ve tövbeyi kabul eden” (Mü’min 40/3), مُحْيِ الْمَوْتَى “ölüleri dirilten” (Rûm 30/50), بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ “ellerini açanlar” (En’âm 6/93), ذَائِقَهُ الْمَوْتِ “ölümü tadan” (Âl-i ‘İmrân 3/185) ve جَامِعِ النَّاسِ “insanların toplayıcısı” (Âl-i ‘İmrân 3/9) örneklerinde de izâfetin ögeleri arasında ism-i fâil - mef’ûl ilişkisi olduğu görülmektedir.

3.7. Niteleme İlişkisi

Arapça isim tamlamalarında tamlamayı meydana getiren ögeler arasında anlam yönünden niteleyen-nitelenen ilişkisi olabilir. Bu da iki şekilde gerçekleşir; ya birinci öge olan muzâf ikinci ögenin bir niteliğidir ya da ikinci öge olan muzâfun ileyh birinci ögeyi nitelemektedir.

3.7.1. Birinci Ögenin İkincinin Sıfatı Olması

Bu kategoride tamlamanın birinci ögesi olan muzâf, anlam yönüyle ikinci ögeyi niteleyen bir kelime olur. Örneğin كِرَامُ النَّاسِ (saygın insanlar) terkihi şekil yönüyle bir isim tamlaması olmakla birlikte anlam bakımından sıfat terkihi gibidir ve bu

sözle النَّاسُ الْكَرَامُ (saygın insanları) kastedilir.⁷¹ سَحْقُ عِمَامَةٍ (eski sarık), جَرْدُ قَطِيفَةٍ (eski kadife), سَمَلُ سِرْبَالٍ (eski gömlek) ve حُمُرُ النَّعَمِ (kızıl develer, değerli develer) örneklerinde de⁷² izâfetin birinci öğelerinin, ikinci öğeleri niteleyen kelimeler olduğu görülmektedir. Aynı şekilde يُوْجِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ غُرُورًا “Bunlar, aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldarlar.” (En’âm 6/112) âyetindeki زُخْرَفَ الْقَوْلِ (süslü söz) terkiibinde muzâf olan زُخْرَفُ (süs) kelimesi مَزْخَرَفٌ (süslü) anlamındadır ve terkiib anlam bakımından الْقَوْلِ الْمَزْخَرَفِ (süslü söz) şeklinde tefsir edilmiştir.⁷³ يَعْلمُ “Allah, gözlerin kötü niyetli bakışını ve kalplerin sakladıklarını bilir.” (Mü’min 40/19) âyetindeki خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ifadesi de şekil bakımından izâfet terkiibi fakat anlam yönüyle sıfat tamlamasıdır.⁷⁴

Öte yandan isim tamlamalarında muzâf; sıfat-1 müşebbehe, ism-i fâil veya ism-i mef’ûl olursa sıfat özelliği taşıyan bu kelimeler, anlam bakımından tamlamanın ikinci öğesinin bir niteliği olma durumunu ifade edebilirler. إِنَّكَ رَجُلٌ بَعِيدُ النَّظَرِ صَادِقٌ (Sen ileri görüşlü, öngörüsü isabetli, yaşantısı övgüye değer birisin) cümlesinde⁷⁵ her üç duruma da örnek vardır. بَعِيدُ النَّظَرِ (ileri görüşlü) terkiibinde muzâf olan بَعِيدٌ (uzak, ileri) lafzı sıfat-1 müşebbehedir ve muzâfun ileyh durumundaki النَّظَرِ (görüş) kelimesinin bir niteliğidir. حَسَنُ الْوَجْهِ (güzel yüzlü), عَظِيمُ الْأَمَلِ (umudu çok olan), قَلِيلُ الْحَيْلِ (hilesi az olan) ve كَثِيرُ الصَّبْرِ (sabrı çok olan) örneklerinde de tamlamanın öğeleri arasında aynı ilişki söz konusudur. صَادِقُ الْفِرَاسَةِ (öngörüsü isabetli) tamlamasında ism-i fâil yapıdaki صَادِقٌ (doğru, isabetli) lafzı muzâf, الْفِرَاسَةِ (öngörü) kelimesi muzâfun ileyhtir. Burada doğru ve isabetli olan şey öngörüdür. Dolayısıyla muzâf anlam yönüyle muzâfun ileyhın sıfatı gibidir. Aynı ilişki شَانِعٌ مُخْتَلِفُ الْأَلْوَانِ (kullanımı yaygın), مُنْكَسِرُ الْقَلْبِ (kalbi kırık) örneklerinde de mevcuttur. مَحْمُودُ السَّيْرَةِ (övülen) lafzı ism-i mef’ûldür ve muzâfun ileyh olan السَّيْرَةِ (yaşantı) lafzının niteliğini açıklamaktadır. مَجْهُولُ الْهُوِيَّةِ (kimliği belirsiz), مَحْدُودُ النَّحْلِ (dar gelirli), مَرْوَعُ الْقَلْبِ (kalbi ürkek), مَرْفُوعُ الْجَبِينِ (alını açık) ve مَسْرُورُ الْبَالِ (gönlü hoş) örneklerinde de tamlamanın öğeleri arasında nitelenen-niteleyen ilişkisi vardır.

Arap dilcilerinin öğeler arasında fâil ilişkisi kurdukları, isim tamlamasında birinci öğenin sıfat-1 müşebbehe, ism-i fâil veya ism-i mef’ûl olduğu bu örneklerin makale konumuz itibari ile sıfat ilişkisi ile açıklanması daha uygun görünmektedir. Nitekim Türkçede de bu tarz tamlamalar sıfat tamlaması kapsamında ele alınmak-

⁷¹ Ebû Hâyyân, *el-Bahru'l-muhtîf*, 9/247. Benzer örnekler için bk. Mehmet Çakır, *Arapçada İsim Tamlaması* (İzmir: y.y., 1992), 13.

⁷² İbn Mâlik, *Şerhu't-Teshîl*, 3/231.

⁷³ Muhammed et-Tâhir b. 'Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyye li'n-Neşr, 1984), 8/10.

⁷⁴ Bk. Ebû Hâyyân, *el-Bahru'l-muhtîf*, 9/247.

⁷⁵ Adnân el-Hatîb, *el-'İdu'z-zehebi li-Mecma'i-luğati'l-'Arabîyye* (Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, 1986), 315.

tadır.⁷⁶ Özellikle birinci ögenin sıfat-ı müşebbehe olup ikinci ögeyi nitelediğine dair örnekler Kur'an-ı Kerim'de mevcuttur. Örneğin شَدِيدُ الْعِقَابِ “cezası çetin” (Bakara 2/196, 211; Âl-i ‘İmrân 3/11; Mâide 5/2, 98; Enfâl 8/13, 25, 48, 52) ve سَرِيعَ الْحِسَابِ “hesaba çekmesi hızlı, hesabı çabuk gören” (Bakara 2/202; Âl-i ‘İmrân 3/19, 199; Mâide 5/4; Ra’d 13/41; İbrahim 14/51) terkîpleri böyledir. İsim tamlaması formundaki bu örneklerde cezanın çetin ve şiddetli, hesabın da hızlı olduğu anlaşılmalıdır.

3.7.2. İkinci Ögenin Birincinin Sıfatı Olması

Arap dilinde bazen isim tamlamasının ikinci ögesi olan muzâfun ileyhin birinci ögeyi anlam bakımından nitelediği görülür. Bu örneklerin sayısı çok azdır. مَسْجِدُ الْجَامِعِ (toplayan/büyükcami), صَلَاةُ الْأُولَى (ilk namaz), جَبَّةُ الْحَمَقَاءِ (semizotu), لَيْلَةُ الْقَمَرَاءِ (mehtaplı gece), سَاعَةُ الْأُولَى (ilk vakit), يَوْمُ الْأُولَى (ilk gün), لَيْلَةُ الْأُولَى (ilk gece) ve بَابُ الْحَدِيدِ (demir kapı) örneklerinin⁷⁷ her biri şekil bakımından isim tamlamasıdır. Fakat ögeler arasında niteleyen-nitelenen ilişkisi vardır.

Kur'an-ı Kerim'de, اسْتَكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئِ إِلَّا بِأَهْلِهِ “Yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzak kurmak için (böyle davranıyorlardı). Oysa kötü tuzak, ancak sahibini kuşatır.” (Fâtır 35/43) ayetinde مَكْرُ السَّيِّئِ ifadesi şekil itibariyle izâfet terkîbidir. Fakat anlam bakımından ikinci öge olan muzâfun ileyh birinciyi nitelemektedir. Nitekim hemen devamında aynı tasavvur sıfat terkibi biçiminde الْمَكْرُ السَّيِّئِ olarak takdim edilmiştir.⁷⁸ Yine Kur'an'da pek çok yerde sıfat tamlaması olarak zikredilen الدَّارُ الْآخِرَةُ (Bakara 2/94; En'âm 6/32; A'râf 7/169; Kasas 28/83; 'Ankebût 29/64; Ahzâb 33/29) ifadesinin iki kez isim tamlaması formunda دَارُ الْآخِرَةِ (Yûsuf 12/109; Nahl 16/30) olarak geçtiği görülmektedir.

3.8. Benzerlik İlişkisi

İsim tamlamasının ögeleri arasında bazen benzeyen-benzetilen ilişkisi bulunabilir. Buna göre izâfetin ikinci ögesi olan muzâfun ileyh *benzeyen*, muzâf ise *kendisine benzetilendir*. اِنْتَنَرَ لَوْلُو الدَّمْعِ عَلَى وَرْدِ الْخُدُودِ (İnci gibi gözyaşı gül gibi yanakların üzerine döküldü) örneğindeki⁷⁹ لَوْلُو الدَّمْعِ (inci gibi gözyaşı) ve وَرْدِ الْخُدُودِ (gül gibi yanaklar) ifadeleri izâfet terkîbidir. Birinci terkîbde gözyaşı inciye, ikinci terkîbde yanaklar güle benzetilmektedir. بَدْرُ الْوَجْهِ (dolunay gibi yüz) ve لَيْلُ الشَّعْرِ (gece gibi saç) ifadelerinde de⁸⁰ benzer bir durum söz konusudur. Daha çok sanatlı sözlerde rastlana-

⁷⁶ Bir niteleme öbeği olan bu yapılar bir ismi tümleyerek kurallı bileşik sıfatı oluşturur. Örneğin “geniş bahçeli okul” veya “bahçesi geniş okul” tamlamalarındaki “geniş bahçeli” veya “bahçesi geniş” öbekleri sıfat tamlamasıdır. Bilgi için bk. Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979), 250.

⁷⁷ Bk. Fârisî, *el-İdâhu'l-'Aduđi*, 271; İbn Mâlik, *Şerhu't-Teshil*, 3/230; Ebû Hayyân, *İrtişâfu'd-Darab*, 4/1806.

⁷⁸ Cemil Ahmed Zafer, *en-Nahvu'l-Kur'âni kavâ'id ve şevâhid* (Mekke: y.y., 1418/1998), 430-431.

⁷⁹ Galâyini, *Câmi'u'd-durûs*, 3/207.

⁸⁰ Tüncü-Esmer, *el-Mu'cemu'l-mufaşşal*, 1/68.

bilecek olan bu üsluba, İbn Hafâce'ye (ö. 533/1139) ait olan aşağıdaki beyit⁸¹ güzel bir örnektir: [Kâmil]

وَالرِّيحُ تَعْبَثُ بِالْعُصُونِ وَقَدْ جَرَى   ذَهَبُ الْأَصِيلِ عَلَى لَجَيْنِ الْمَاءِ

Altın renkli ikinci vakti gümüş gibi suyun üzerinde akıp giderken rüzgâr dallarla oynuyordu.

Beyitteki ذَهَبُ الْأَصِيلِ (altın gibi ikinci) ve لَجَيْنِ الْمَاءِ (gümüş eriyiği gibi su) terkîblerinde muzâf ve muzâfun ileyh arasında benzerlik ilişkisi bulunmaktadır. Burada gökyüzünün ikinci vaktindeki görünümü renk yönüyle altına, akarsu ise berraklık yönüyle gümüşe benzetilmektedir.

Örneğin "وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَٰلِكَ خَيْرٌ" (A'râf 7/26) ayetindeki لِبَاسُ التَّقْوَى (takva elbisesi) terkîbinde muzâf ve muzâfun ileyh arasında benzerlik ilişkisi vardır. Burada takvâ/dindarlık bir elbiseye benzetilmiştir. Başka bir ayette yer alan لِبَاسُ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ "açlık ve korku elbisesi" (Nahl 16/112) ifadesindeki لِبَاسُ الْجُوعِ tamlamasında da aynı ilişki söz konusudur. Ayrıca atıf yoluyla tasavvur لِبَاسُ الْخَوْفِ lafzına da aktarılmış böylece açlık ve korku bir elbiseye benzetilmiştir.

3.9. Mecaz İlişkisi

Arapça isim tamlamalarının öğeleri arasındaki yukarıda sözü geçen ilişkilerin kimi zaman hakikat değil de mecaz kastıyla kurulduğu görülür. Arap yazınında özellikle de din dilinde⁸² önemli bir üslup özelliği olan mecaza, izâfet formunda yer verilmek suretiyle anlatımın daha çarpıcı olması sağlanır. Dilde bunun pek çok örneği bulunmaktadır. رَأْسُ الْمَالِ (paranın başı; ana para), عَيْنُ الْقَلْبِ (gönül gözü), لِسَانُ الْحَالِ (hal dili), أَسْنَانُ الْمُشْتِطِ (tarağın dişleri), أُذُنُ الْحَائِطِ (duvarın kulağı; yerin kulağı), ظَفَرُ الزَّمَانِ (zamanın pençesi; felaket) ve ثَمَرَةُ الْقَلْبِ (gönül yemişi; evlat) terkîbleri bunlardan sadece bir kaçıdır.

İzâfetin öğeleri arasında mecaz ilişkisi olduğuna dair Kur'ân'da örnekler mevcuttur. "تَادُوا مَسَّ سَقَرٍ" "Tadın bakalım cehennemin dokunuşunu!" (Kamer 54/48) ayetindeki تَادُوا مَسَّ سَقَرٍ tamlamasında öğeler arasındaki fâilîyet ilişkisi hakikat değil mecazdır. "Cehennemin dokunuşu" ifadesi ile oradaki acı kastedilmektedir. Dokunuş (مَسَّ) ve acı (الْأَلَمُ) arasında sebebiyet alakasına dayalı mecaz-ı mürsel bulunmaktadır.⁸³ Çünkü dokunuş acının sebebidir. Burada sebep zikredilmiş ve sonuç kastedilmiştir. Benzer şekilde "أُمُّ الْفَرَى" "kentlerin anası; Mekke"⁸⁴ (En'âm 6/92; Şûra 42/7),

⁸¹ Ömer Fârûk et-Tabbâ', *Divânü İbni Hafâce* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.), 13.

⁸² Bk. Rađî eş-Şerîf, *Telhîsu'l-beyân fi mecâzâtî'l-Kur'ân*, nşr. Ali Mahmûd Mukallid (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1986), 25-26; Duran Ekizer, "Hz. Peygamber'in Üslubunda Mecazi Anlatım: Muslim'in el-Câmi' uş-Şaħîh'inde Yer Alan İmanla İlgili Bazı Hadisler Özelinde Bir Tahlil", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/1 (Mart 2018), 208-218.

⁸³ Bk. Vehbe ez-Zuhayli, *et-Tefsîru'l-munîr fi'l-aķidetî ve'ş-şeriatî ve'l-menhec* (Dimeşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, 1418), 27/179.

⁸⁴ Benzetmeye dayalı bir mecâz (isti'âre vardır). Bilgi için bk. İbn 'Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 7/372.

إِنَّ السَّبِيلَ “yolun oğlu; yolcu” (Bakara 2/177; Enfâl 8/41; Tevbe 9/60; İsrâ 17/26; Rûm 30/38) ve تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ “boynu hürriyetine kavuşturmak; köle azadı” (Nisâ 4/92; Mâide 5/89) terkiblerinde de ögeler arasında mecaz ilişkisi bulunmaktadır.

3.10. Geçici Durum İlişkisi

Bazı tamlamalarda sahiplik veya aitlik ilişkisi gibi görünen münâsebet gerçek bir âdiyet veya sahiplik olmayıp geçici bir durumdan ibarettir. Dilcilerin الإِضَافَةُ بِأَدْنَى (onunla yolumun üzerinde karşılaştım) adını verdiği bu izâfete لَقِيْتُهُ فِي طَرِيقِي (onların mağarası) tamlamasında da birinci öge olan كَهْفِهِمْ (onların mağarası) tamlamasında da birinci öge olan كَهْفُ lafzının ayette sözü geçen kişilere isnâd edilmesi bir sahiplik veya aitlik durumundan değil, hiç uyanmadan yıllarca uyudukları bu mağarada bulunmaları sebebiyledir.

3.11. İsim-Müsemma İlişkisi

Bu kategoride ögelerden biri diğerinin ismi durumundadır. Örneğin يَوْمَ الْجُمُعَةِ (Cuma) birinci öge olan يَوْمٌ (gün) için ad olma durumundadır. Aynı ilişki شَهْرُ رَمَضَانَ (Ramazan ayı), سُوْقُ عُكَّازٍ (‘Ukâz panayırı) ve جَامِعَةُ أَنْقَرَةَ (Ankara Üniversitesi) örneklerinde de mevcuttur. Arap dilinde bazen أَحْمَدُ شَوْقِيَّ (Ahmed Şevki), مُحَمَّدٌ عَلِيٌّ (Muhammed Ali) örneklerinde olduğu gibi isim-lakap veya çift ismin de izâfet terkibi biçiminde ifade edildiği görülür.

3.12. Nicelik İlişkisi

Bazı isim tamlamalarında izâfetin ögeleri arasında bir nicelik ilişkisi bulunur. Yani ögelerden birincisi diğerinin sayı, ağırlık, hacim vb. gibi durumunu açıklar. كُوبٌ مَاءٍ (bir bardak su), صُنْدُوقٌ تَفَاحٍ (bir sandık elma), ثَلَاثِمِائَةٍ (üç tane yüz; üçyüz), عَشْرَةُ أَيَّامٍ (on gün), كَيْسٌ سَكَّرٍ (bir torba şeker) ve كِيلُو مَوْزٍ (bir kilo muz) örneklerinde izâfetin ögeleri arasında nicelik ilişkisi bulunduğu görülmektedir. Aynı şekilde عُنُقُودٌ (birdizi olay; olaylar dizisi) ve رُهُورٌ (bir buket çiçek; çiçek buketi), سِلْسِلَةُ الْأَحْدَاثِ (birdizi olay; olaylar dizisi) ve عِنَبٍ (bir salkım üzüm; üzüm salkımı) örneklerinde de ögeler arasında miktarı açıklamaya yönelik bir ilişki bulunmaktadır.

⁸⁵ İbn Ya’îş, *Şerhu'l-Mufaşşal*, 2/164.

3.13. Amaç İlişkisi

Bu kategoride tamlamanın ikinci ögesi birincinin kullanım amacını açıklar. Örneğin طَائِرَةٌ إِنْقَاذٍ (kurtarma uçağı), بِطَاقَةِ تَهْنِئَةٍ (tebrik kartı)⁸⁶, سَيَّارَةٌ إِسْعَافٍ (ilk yardım aracı; ambulans), جِهَازُ الْإِنذَارِ (uyarı sistemi), لَجْنَةُ التَّحْقِيقِ (soruşturma komisyonu) ve وَحْدَةُ التَّبْرِيدِ (soğutma ünitesi) ifadelerinin her biri isim tamlamasıdır ve ikinci ögeler birincilerin oluşturulma veya kullanım amaçlarını açıklamaktadır.

SONUÇ

Arap yazılı ve sözlü kültürünün önemli bir üslup özelliği olan isim tamlamasında ögeler arasındaki anlam ilişkisi diğer terkib türlerine göre daha kompleks bir yapı arz etmektedir. Meseleye daha çok i'râb odaklı yaklaşan nahivciler söz konusu ilişkilere dair temel bir perspektif ortaya koymuşsa da bugüne kadar yapılan değerlendirmelerin kapsayıcı ve yeterli olduğunu söylemek zordur. Buna göre isim tamlamasını lafzî ve manevî izâfet başlığı altında değerlendirerek konuyu ta'rif-tahşîş veya âmil-ma'mûl gibi bir takım dil olgularına indirgemek isim tamlamasındaki anlam olaylarını bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymak için yeterli değildir.

Önceki müktesabatı da değerlendirerek bu çerçevedeki tespitlerin geliştirilmesine katkı sağlamayı amaçlayan bu çalışmada isim tamlamasının ögeleri arasındaki on beş anlam ilişkisi irdelenmiştir. Buna göre izâfette ikinci öge olan muzâfun ileyhin birinci ögenin sahibi (صَوَاعُ الْمَلِكِ /Kralın su kabı gibi), aslı/maddesi (سِوَارٌ ذَهَبٍ /altın bilezik), fâili (وُثُوبُ الْأَسَدِ /aslanın sıçrayışı) veya mef'ûlü (تَارِكُ الصَّلَاةِ /namazı terk eden) olması, onu nitelemesi (بَابُ الْحَدِيدِ /demir kapı), onun amacı olması (جِهَازُ الْإِنذَارِ /uyarı sistemi) veya onun yerini (شَهِيدٌ كَرْبَلَاءَ /Kerbelâ şehidi) veya zamanını (صَلَاةُ الظُّهْرِ /öğle namazı) bildirmesi söz konusudur. Öte yandan bazı örneklerde de birinci öge olan muzâfun ikinci ögeye ait olduğu (سَرَجُ الْحِصَانِ /atın eyeri gibi), onun parçası (جَنَاحُ الْمَلَائِكَةِ /meleklerin kanadı) veya bir niteliği olduğu (عَظِيمُ الْأَمَلِ /umudu çok olan) görülmektedir. Bazen de iki öge arasında benzerlik (لَوْلُو الدَّمْعِ /inci gibi gözyaşı) veya isim-müsemma (يَوْمُ الْجُمُعَةِ /Cuma günü) ilişkisi bulunduğu ya da geçici bir ilgi sebebiyle birinin diğerine izâfe edildiği (كَهْفُومٍ /onların mağarası) anlaşılmaktadır. İsim tamlamasının ögeleri arasındaki tüm bu ilişkiler hakikat temeline dayanabilmekle birlikte المُشْتَبُّ (taragın dişleri) örneğinde olduğu gibi bunlar arasında mecâzî bir ilişki de söz konusu olabilir. Tüm bunlar içerisinde özellikle fâillik, mef'ûllük ve nitelemenin Kur'ân üslubunda öne çıkan anlamsal ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır.

Şunu da belirtmek gerekir ki isim tamlamasının ögeleri arasındaki ilişkiye dair yapılan bu tasnif çalışması konuyla ilgili son sözü söyleme iddiasında değildir. Yazılı gelenekteki izâfet örneklerini incelemeye dönük daha kapsamlı çalışmalar netice-

⁸⁶ Ryding, *A Reference of Modern Standard Arabic*, 210.

sinde yeni anlam ilişkileri tespit edilebilir. Özellikle bu çalışmada ihtişaş olarak adlandırılan ilişkinin daha detaylı incelemelerle geliştirilebileceği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akşit, Eyup. “Arap Dilinde İsm-i Fâilin Tamlanan Olarak Yer Aldığı Lafzî İsim Tamlamaları ve Türkçeye Çevirisi”. *Mîzânü’l-Hak İslami İlimler Dergisi* 5 (2017), 65-85.
- Anâkî, Muhammed. *el-Muḥîṭ fi eşvâti’l-‘Arabiyye ve nahvihâ ve şarfihâ*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru’ş-Şarki’l-‘Arabî, ts.
- Bâkistânî, Hatice Muhammed Hüseyin. *Kitâbu Şerhi’l-Cumel fi’n-nahv tahkîk ve dirâse li’ş-Şeyḥ Abdülkâhir b. Abdurrahmân el-Cürçânî*. Mekke: Câmî’atu Ummi’l-Ḳurâ, ed-Dirâsâtu’l-‘Ulyâ li’l-‘Arabiyye, Yüksek Lisans Tezi, 1408.
- Boeston, A.F. L. *The Arabic Language Today*. London-New York: Routledge, 1970.
- Çakır, Mehmet. *Arapçada İsim Tamlaması*. İzmir: y.y., 1992.
- Çiftçi, Mehmet Faruk. “Arap Dilinde İzâfet Kavramı, Çeşitleri ve Türk Dilindeki Karşılığı (Bir Mukâyeseli Gramer Çalışması Denemesi)”. *TurkishStudies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/12 (Güz 2013), 311-322. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6048>
- Daşkıran, Yaşar. “Ta’lik Karinesi Çerçevesinde Cümle Öğeleri Arasındaki İlişkiler”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (Haziran 2019), 255-272. <https://doi.org/10.18505/cuid.543687>
- Doğan, Candemir. *Arapça İsim-Sıfat Tamlamaları ve İsim Cümlesi Kurulumu*. İstanbul: Ensar, 2012.
- Ebû Ḥayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelusî. *el-Baḥru’l-muḥîṭ fi’t-tefsîr*. Tsh. Sıdkî Muhammed Cemîl. 11 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2010.
- Ebû Ḥayyân, Muhammed b. Yûsuf el-Endelusî. *İrtişâfu’d-Darab min lisâni’l-‘Arab*. thk. Recep Osman Muhammed-Ramazan ‘Abduttevvâb. Kahire: Mektebetü’l-Hâncî, 1998.
- Ebû Şu‘aylik, Hâmid Ali Munîfî. *el-İdâfe fi’l-Ḳur’âni’l-Ker’im dirâse terkîbiyye delâliyye*. İrbid: Câmî’atu’l-Yermûk, Külliyyetü’l-Âdâb, Doktora Tezi, 2004.
- Ekizer, Duran. “Hz. Peygamber’in Üslubunda Mecazi Anlatım: Muslim’in el-Câmî‘u’ş-Şaḥîḥ’inde Yer Alan İmanla İlgili Bazı Hadisler Özelinde Bir Tahlil”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/1 (Mart 2018), 203-220. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000001488

- Eşkar, Muhammed Süleyman Abdullah. “el-İdâfe”. *Mu'cemu 'ulûmi'l-luğati'l'Arabiyye 'ani'l-eimme*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1415/1995.
- Fârisî, Ebû Ali. *el-İdâhu'l-'Aduđî*. thk. Hasan Şâzelî Ferhûd. Kahire: y.y., 1969.
- Feyyâd, Süleyman. *en-Nahvu'l-'aşri delilun mubessetun li-kavâ'idi'l-luğati'l-'Arabiyye*. Kahire: Merkezi'l-Ehrâm, 1995.
- Galâyînî, Mustafa. *Câmi'u'd-durûsi'l-'Arabiyye*. 3 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, 30. Basım, 1994.
- Gencan, Tahir Nejat, *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, 1979.
- Gündüzöz, Soner. *Arapçanın Söz Varlığı*. Ankara: Grafiker, 2015.
- Hâfiz, et-Tâhir b. Abdusselam Hâşim. *Mu'cemu'l-Hâfiz li'l-muteşâhibâti'l-'arabiyye*. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, 2004.
- Hatîb, Adnân. *el-'İduz-zehebî li-Mecma'i-luğati'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, 1986.
- İbn 'Âşûr Muhammed et-Tâhir. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisîyye li'n-Neşr, 1984.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Ferec Osman. *el-Haşâiş*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr. Beyrut: el-Mektebetu'l-'İlmiyye, ts.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaluddîn Abdullah el-Ensârî. *Evđahu'l-mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. thk. Berekât Yûsuf Hebbûd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru İbni Kesîr, 2008.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaluddîn Abdullah el-Ensârî. *Şerhu Kaşri'n-nedâ ve belli's-şadâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 4. Basım, 2004.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaluddîn Abdullah el-Ensârî. *Muğni'l-lebîb 'an kutubi'l-e'ârib*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1411/1991.
- İbn Mâlik, Cemâluddîn Muhammed b. Abdullah et-Ṭâî. *Şerhu't-Teshîl*. thk. Abdurrahman es-Seyyid-Muhammed Bedevî el-Mahtûn. 4 Cilt. Gize: Hecr, 1990.
- İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Sehl el-Bağdâdî. *el-Uşûl fi'n-Nahv*. thk. Abdulhuseyn el-Fetlî. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 3. Basım, 1417/1996.
- İbn Sîde Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail el-Mursî. *el-Muhaşşaş*. nşr. Halil İbrahim Ceffâl. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1417/1996.
- İbn Ya'îş, Muvaffakuddîn Ebu'l-Bekâ Ya'îş b. Ali el-Mevşilî. *Şerhu'l-Mufaşşal*. haz. İmîl Bedî' Ya'kûb. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2001.

- Mubberred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd. *Kitâbu'l-Muktedab*. thk. 'Uđayme, Muhammed Abdulhâlik. 5 Cilt. Kahire: y.y., 3. Basım, 1415/1994.
- Mustafa, İbrahim. *İhyâu'n-naĥv*. Kahire: y.y., 2. Basım, 1992.
- Nâdirî, Muhammed Es'ad. *Naĥvu'l-luġati'l'Arabiyye*. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1418/1997.
- Rađî, eř-Şerîf. *Telĥîsu'l-beyân fî mecâzâtî'l-Ķur'ân*. nşr. Ali Mahmûd MuĶallid. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1986.
- Ryding, Karin C.. *A Reference of Modern Standard Arabic*. New York: Cambridge University Press, 2005.
- Ryding, Karin C. – Versteegh, Kees. "Idâfa". *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*. 2: 294-298. Ledien-Boston: Brill, 2009.
- Şamerrâî, Fâdil Salih. *Me'âni'n-naĥv*. 4 Cilt. Amman: Dâru'l-Fikr, 2000.
- Se'âlibî, Ebû Mansûr Abdûmelik b. Muhammed. *Simâru'l-Ķulûb fî'l-muđâf ve'l-mensûb*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1424/2003.
- Sibeveyhi, Ebû Biřr Ömer b. Osman. *el-Kitâb*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 5 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Ĥâncî, 3. Basım, 1408/1988.
- Suyûtî, Ebu'l-Fađl Celâluddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Hem'u'l-hevâmi' Şerĥu Cem'i'l-cevâmi'*. thk. Abdul'âl Sâlim Mekram. 7 Cilt. Kahire: 'Âlemu'l-Kütüb, 2001.
- Tabbâ', Ömer Fârûk. *Divânu İbni Ĥafâce*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, ts.
- Tehânevî, Muhammed Ali. "Terkîb". *Keşşâfu ıřılâĥâtî'l-funûn*. nşr. Refik el-'Acem. 423-425. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâřîrûn, 1996.
- Tûncî, Muhammed - Esmer, Râcî. *el-Mu'cemu'l-mufaşşal fî 'ulûmi'l-luġa el-elsuniyyât*. tsh. İmîl Ya'kûb. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 2001.
- 'Uđayme, Muhammed Abdulhâlik. *Dirâsât li-uslûbi'l-Ķur'âni'l-Kerîm*. 11 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1972.
- Zafer, Cemîl Ahmed. *en-Naĥvu'l-Ķur'ânî ĵavâ'id ve şevâhid*. Mekke: y.y., 2. Basım, 1418/1998.
- Zemařeri, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *Kitâbu'l-Mufaşşal fî 'ilmi'l-'arabiyye*. Gazze: Matba'atu't-Taĵaddum, 1323.
- Zuhaylî, Vehbe. *et-Tefsîru'l-munîr fî'l-aĵîdeti ve'ş-şerîati ve'l-menhec*. 30 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, 1418.